

Айвазян О.Б.,
м. Хмельницький
Прокопчук В.С.,
м. Дунаївці

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В м. ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ У 50-ті РОКИ ХХ ст.

У статті йдеться про роботу бібліотек м. Хмельницького в 50-ті рр. ХХ ст., мережу книгозбірень, фонди, вилучення «шкідливої» літератури, бібліотечні кадри та масову роботу.

Ключові слова: Проскурів, Хмельницький, бібліотечна справа, фонд, вилучення літератури, читачі, книговидача, підвищення кваліфікації.

Після Другої світової війни почалося відновлення бібліотечної мережі, розбудова бібліотек і тривало це до середини 50-х років. Саме тоді завершилася повоєнна відбудова будинків культури, клубів, бібліотек, реєстрація книгозбірень, інвентаризація вцілілих фондів, їх комплектування новонадходженнями, розпочато диференційоване обслуговування читачів, редагування каталогів та вилучення літератури.

Історія бібліотек Хмельницької області повоєнних років, особливо статистичні дані з розвитку бібліотечної мережі та ідеологічна діяльність книгозбірень, знайшли відображення в працях науковців області В.С. Прокопчука, П.Я.Слободянюка, директорів Хмельницької обласної наукової бібліотеки М.І.Мілютіна, С.Л. Карван, Н.М.Синиці та ін.[16-20]. Однак менше уваги приділено розвитку бібліотечної мережі обласного центру - міста Хмельницького у зазначений період.

Після повоєнної відбудови народного господарства й налагодження мирного життя, з 1950-х років, починається розбудова фактично нового Проскурова, який 16 січня 1954 р. перейменували на Хмельницький. Значно збільшилася площа міста, особливо після приєднання приміських сіл Заріччя і Гречани. Побудовано ряд заводів всесоюзного значення - трансформаторних підстанцій, «Трактородеталь», радіотехнічний, термопластавтоматів, «Катіон», стали до ладу підприємства індустріально-будівельної, харчової та легкої промисловості. Завод трансформаторних підстанцій був провідним у Союзі з виробництва трансформаторів для залізничного транспорту, завод «Катіон» - одним з найбільших в країні виробником конденсаторів, радіозавод - єдиним в СРСР виробником авіаційної спецтехніки військового призначення[15].

Відроджувалася зруйнована в роки окупації бібліотечна мережа: на все місто у 1946 р. і до початку 50-х рр. працювало 3 масових книгозбірні – 2 обласні і одна профспілкова бібліотека клубу залізничної станції Проскурів, 4 шкільні та бібліотеки школи ФЗН №5, Проскурівської дорожньо-технічної школи, книгозбірні Проскурівського педучилища та інституту підвищення кваліфікації вчителів. Працювали в місті і 4 спеціальні книгозбірні - обласна медична бібліотека, книгозбірні обласного краєзнавчого музею, обласного дому санітарної просвіти та редакції газети «Радянське Поділля». Доповнювали мережу 4 партійні книгозбірні : парткабінету міському КП(б)У (вул.25 Жовтня,47); обласних партійних курсів (вул.Остаповича, 88); лекторського кабінету Кам'янець-Подільського обкому КП(б)У (вул.25 Жовтня, 50); бібліотека відділу пропаганди та агітації Кам'янець-Подільського обласного комітету комсомолу (вул. 25 Жовтня, 17).

Таким чином 1946 року в місті працювали 20 книгозбірень, фонд яких нараховував приблизно 116573 (відсутні дані про фонд Проскурівської дорожньо-технічної школи), 42 бібліотекарі обслуговували близько 7 тис. читачів. Більшість бібліотек мали окремі приміщення- від однієї кімнати до 7 (Кам'янець-Подільська обласна бібліотека для

дорослих - 500 кв. м), читальні зали були лише в 6-ти книгозбірнях, найбільший на 100 посадкових місць – в обласній. Окремі бюджети мали 11 книгозбірень, обласна бібліотека - 257 тис. крб., бібліотека середньої школи № 3 - 2 тис. крб. Серед очільників бібліотек - директорка обласної бібліотеки для дітей та юнацтва А.А. Бабіч, директор Кам'янець-Подільської обласної бібліотеки М.І. Мілютін, завідувачки бібліотеками Дому санітарної просвіти О.Ципурдєєва, 5-ої середньої російської жіночої школи Є. Гришина, жіночої середньої школи № 1 Мацієвська, клубу залізничників станції Проскурів Голумбовська, інституту підвищення кваліфікації вчителів Грушецька, ФЗО № 5 Козлова, редакції газети «Радянське Поділля» Фоміна та ін. 12, арк. 1-36]

Наприкінці 40-х років державою було прийнято низку документів, які привертали увагу місцевої влади до бібліотечних проблем, зокрема постанову Ради Міністрів УРСР № 260 від 5.03.1947 р. "Про заходи щодо зміцнення районних і сільських бібліотек", а також рішення виконкому Кам'янець-Подільської обласної ради депутатів трудящих від 3.04 і бюро обкому КП(б)У від 13.07.47 «Про заходи щодо зміцнення та покращення роботи масових бібліотек»[3, арк.1].

1 липня 1948 р. в передмісті Гречани було відкрито першу після війни міську бібліотеку, 1 серпня 1949 р. облаштовано книгозбірню в передмісті Заріччя, а 15 вересня того ж року в місті відкрито першу окрему дитячу книгозбірню (тепер бібліотека - філія № 4), 1950 року в м. Проскуріві була - міська бібліотека для дорослих [13, с.4].

Нова бібліотека відкрилася для читачів у вересні, не маючи власного приміщення. Вересень та жовтень працювала в парку ім. Коцюбинського, листопад і грудень - у приміщенні міськвиконкому. За цей період придбано 1310 книг на суму 16000 крб., зокрема періодичних видань - на суму 1918 крб. Комплектування здійснювалося через бібколектор та магазини книготоргу. Художня література становила 61, 4 % нових надходжень, видання російською мовою – 69 %. Вся придбана література була записана в інвентарну книгу, оброблена і на неї складений систематичний каталог [3, арк.211-212].

Основу читацької аудиторії нової книгозбірні в центрі міста складали службовці (60,6%) та учні (18,6 %) , які за чотири місяці відвідали бібліотеку 2538 раз і отримали 3021 документ. Найбільшою популярністю читачів користувалися періодичні видання та художня література (82 % видачі); 66 % видачі становили видання російською мовою, що цілком очевидно з огляду на те, що фонд був укомплектований переважно російськомовною літературою. Не зважаючи на складні умови з приміщенням, бібліотекарі організовували книжкові виставки, здійснювали обслуговування інвалідів війни, підвищували кваліфікацію, оформили фотомонтаж до початку навчального року[3, арк.213-214]. Першою очільницею бібліотеки була Олена Петрівна Рибак, яка з перервами керувала нею близько 7 років [13, с.12].

В районах області впродовж 1950 р. відкрили 44 нових сільських бібліотеки. Таким чином на 1.01.1951 р. в області працювали 209 масових бібліотек : 2 обласні, 37 районних для дорослих, 4 міських бібліотеки для дорослих, 18 районних для дітей та юнацтва, 4 міських для дітей та юнацтва, 144 сільських. Крім того в області працювало 688 приклубних та 161 колгоспна бібліотеки [3, арк.3]. Обласний відділ культосвітньої роботи 1950 року констатував, що бібліотечна робота в області характеризувалася значним зміцненням бібліотек, їх активною участю в усіх масово-політичних та господарських кампаніях, підвищенням якості проведених бібліотечних заходів, збільшенням бібліотечних фондів, ростом кількості читачів та книговидачі. Використовуючи різноманітні форми і методи бібліотечної роботи - читацькі конференції, колективне обговорення книг, літературні вечори, ранки, лекції і доповіді, голосні читання та бесіди – працівники бібліотек активно просували до читачів твори тематику, що відповідали господарським кампаніям[3, арк.1].

У 1950-1953 рр. в умовах посилення переслідувань діячів науки, культури, освіти та соціальної сфери, відновлюються цензурні чистки видавничої продукції та бібліотечних фондів, боротьба правлячої партії за «чистоту» друкованої продукції [14, с.339]. Контроль

за змістом фондів та вилученням застарілої і політично-шкідливої літератури покладался на обласне управління з охорони військової та державної таємниці, якому бібліотеки мали надсилати акти про очищення книжкових фондів за «Бібліографічними покажчиками застарілих видань» відповідно до наказу Міністерства культури УРСР № 47-ЗС від 15 січня 1954 р. «Про вилучення з бібліотек і торгової сітки застарілої літератури» [11, арк.51-52]. Один з таких покажчиків «застарілих» видань № 5/26 (1954 р.) включав 152 назви вже за 1946-1952 рр. Зазначимо, що іноді вимагалось вилучити не всю книгу, а окремі сторінки з неї. Так, з «Альбому наглядних пособий по истории ВКП(б)» 1948 р. необхідно було видалити 6 листів, а також, вкладену в альбом брошуру зі змістом [11, арк.53-63]. Контролювали питання вилучення літератури і управління культури та обласні бібліотеки, які періодично перевіряли бібліотеки на предмет виконання усіх розпоряджень. Вважалося, що самоперевірка фондів бібліотек з метою вилучення літератури тільки раз на рік є недостатньою [1, арк.259; 3, арк.6]. За допущені під час перевірки фондів помилки (залишення у фонді заборонених документів або вилучення літератури, якої не було у списках) окремим працівникам виносились догани і попередження про наступне звільнення з роботи в разі повторення подібного [4, арк.138-139].

Не зважаючи на те, що упродовж другої половини 50-х років декларується оновлення партійного життя, сталінські репресії визнаються злочинними, здійснюється масштабний процес реабілітації українських митців, учених, письменників, все одно після перевірок фондів 6169 бібліотек та 1793 книгарень 1958 р. загалом по Україні вилучено 103 тис. книг, по Києву - 30 975 [14, с. 372]. Продовжувалося вилучення політично-шкідливої літератури згідно зі списками Головліту і на Хмельниччині [8, арк.269-286].

Перевірялася і друкована продукція бібліотек, різкої критики зазнала видана обласною бібліотекою для дітей брошура «Скрізь першим був...» - у ній не згадувалися імена видатних діячів КПУ, слабо показані досягнення. Авторів брошури зав. методкабінетом Т.А. Пекаровській було оголошено догану, з нього утримано 20 % вартості друку брошури [8, арк.349-350].

У бібліотеках усіх рівнів і типів міста з огляду на підвищення уваги керівних органів до культурно-масової роботи активізується виставкова і консультаційна діяльність, спрямована на відзначення видатних подій радянської держави, прогресивних явищ світової культури, висвітлення економічної та політичної лінії партії, пропаганду матеріалів з'їздів, конференцій та пленумів. [14, с.344]. Впродовж 50-х крім обов'язкової пропаганди марксизму-ленінізму в бібліотеках міста відзначали різноманітні державні свята, зокрема - 50-річчя російської революції, 85-і роковини від дня народження В.І.Леніна, 38-у річницю жовтневих подій у Петрограді, тощо [4, арк. 23-25, 58-59, 119]. Наприкінці 50-х додалися відзначення днів культури різних народів світу, зокрема 1959 року - днів албанської та угорської культур в УРСР [8, арк. 329].

Популярною формою бібліотечної роботи в 50-х роках залишалися голосні читання, облік яких вівся у звітах окремою графою, їх кількість перевищувала звичайні заходи разом з виставками в кілька разів. Наприклад, Проскурівська масова міська бібліотека для дорослих, розташована за адресою вул. 25 жовтня, 1, впродовж 1953 р. провела 201 голосне читання і 36 інших заходів – виставок (15), бібліографічних оглядів (10), літературних вечорів і читацьких конференцій (11). Проскурівська профспілкова книгозбірня робітників місцевої промисловості (вул. Фабрична, 6) провела за рік 114 голосних читань, а інших заходів – 29. [10, арк.340, 346]. За спогадами тогочасних працівників, читали в основному художні твори та політичні публікації. Це свідчить про те, що рівень освіти населення міста, особливо у передмісті, у повоєнні роки ще залишався недостатнім, книг для населення не вистачало, як і коштів для їх придбання.

Активно залучали бібліотечних працівників міста до проведення просвітницької роботи в період весняно-літніх польових робіт. В основному це стосувалося районних та сільських книгозбірень, але й міські бібліотеки, зокрема бібліотека № 3 в Гречанах,

організовувала голосні читання, літературні вечори та інші заходи в прилеглому колгоспі. Впродовж 1957 р. року в бригадах, на польових станах, у клубі і читальному залі працівники гречанської книгозбірні провели 128 читок-бесід новинок з газет та журналів, зокрема - про грудневий пленум ЦК КПРС, шосту сесію Верховної Ради СРСР, а також на теми «В людині має бути все прекрасне», «Наблизити управління до виробництва», «Доженемо Америку», «Мобілізувати всі сили на боротьбу за збільшення виробництва м'яса, молока і масла», «Трагедія Хіросіми не має повторитися» тощо. Також бібліотекою організовано червоний куток на зерноочисному току, куди доставлялися книги, газети та журнали; щотижневу вітрину газети «Радянське Поділля»; читальний пункт на молотильному току, де під час обідньої перерви проводились голосні читки; 10 виставок, з яких 5 – з питань просування в маси рішень партії, радянської влади [5 арк. 28-29]. Як бачимо з цього переліку заходів бібліотека обслуговувала владну партію, всіляко сприяючи просуванню її ідей в суспільство.

Залучали бібліотекарів міста і до збирання врожаю. 1955 року, наприклад, терміном на один місяць для цієї роботи було виділено 4 особи з міської бібліотеки для дорослих, 6 з обласної бібліотеки ім. Островського і одного працівника з обласного музею [4, арк. 9].

Згідно плану розвитку мережі бібліотек Комітету у справах культосвітніх установ при Раді Міністрів УРСР по Кам'янець-Подільській області на 1951 рік запланувало збільшити мережу масових бібліотек міста Проскурова за рахунок збільшення кількості профспілкових книгозбірень до 13 [1, арк. 123]. І план було перевиконано. У ті часи кожна організація змушена була збирати профільну літературу, для слухачів шкіл марксизму-ленізму, політінформаторів, пропагандистів - суспільно-політичну літературу і, в першу чергу - періодику. Виробничники цікавились і художньою літературою. Так виникали профспілкові бібліотеки та бібліотеки окремих організацій, в основному артіль, які реєструвалися в обласному управлінні культури.

Найбільшою профспілковою книгозбірнею 1953 року була бібліотека обкому працівників початкових і середніх шкіл, яка знаходилася в пр. Кірова, 12, її фонд нараховував 13780 прим. Велику кількість читачів мала бібліотека обласної профспілки працівників держустанов по вул. Старобульварній, 5 - 1754, їм було видано понад 27 тис. книг, газет та журналів [10, арк. 345, 350].

Власні бібліотечки мали і 12 промартілей міста, загальний фонд яких становив 10355 прим., якими було обслужено 500 читачів, у середньому – 862 прим. та 42 читачі на одну книгозбірню. Найбільший фонд був в бібліотеці артілі «Побут» - 2945 прим., найменший – в артілі «Харчовик» - 110 прим. Більшу кількість читачів обслуговували бібліотеки артілей: «Гречанської ім. Держинського» (75 читачі), ім. 8-го з'їзду Рад (68), «Побут» (61) та «Промінь» (60) [10, арк. 390-401].

Великою на той час вважалася книгозбірня Проскурівського клубу профспілок залізничників, яка знаходилася на станції Гречани по вул. Волочиській і мала у фонді 5172 прим. [10, арк. 382]. Статистичні показники розміру фондів зазначених бібліотек показують, що реєструвалися в управлінні культури навіть зібрання книг на двох полицях (110 прим.). Це робилося з метою подальшого контролю влади шляхом перевірок за змістом фондів та діяльністю бібліотек [1, арк. 132].

Серед очільників бібліотек та працівників обласних книгозбірень знайомими в області та місті були М.І. Мілютін, А.А. Бабиш, Т.О. Олександрова, В.П. Гусько, Н.Ф. Остапишина, О.П. Рибак, В.Н. Піменова, які впродовж багатьох років активно сприяли розвитку бібліотечної справи. Загалом 1953 р. кадровий склад бібліотекарів на 50% складався з працівників збібліотечною освітою (середньою та вищою), лише 25 % бібліотечних працівників мали вищу освіту (8- бібліотечну), 8 працівників ще навчалися у вишах. Більшість становили працівники, які мали від одного до десяти років стажу [10, арк. 340-355].

Тому багато уваги надавалося роботі з кадрами та підвищенню їх кваліфікації. Увесь час обласні бібліотеки проводили для різних категорій бібліотекарів навчальні

семінари, в яких брали участь і представники бібліотек міста. Обласна бібліотека для дітей та юнацтва більшу увагу звертала на роботу шкільних та дитячих бібліотек області, а обласна бібліотека ім. Островського методично підтримувала загальні питання бібліотечної практики. Обидві бібліотеки не могли обійти ідеологічні питання в роботі книгозбірень. До прикладу, наведемо план одного з 17-ти семінарів, проведених у 1950 р., триденного обласного семінару бібліотекарів абонементів районних та міських бібліотек. У ньому на першому місці - лекції «Ленін і Сталін про комуністичне виховання» та «Про поступовий перехід від соціалізму до комунізму», навчальні заняття: «Робота бібліотек в період збирання врожаю і заготовки сільськогосподарської продукції», «Бібліографічний огляд художньої літератури за 1949 р., удостоєної Сталінської премії», «Форми і методи роботи бібліотек з охорони і збереження книжкових фондів», «Робота бібліотек з політичною та сільськогосподарською літературою», «Яким повинен бути радянський каталог», «Керівництво читанням на абонементі» (обмін досвідом), «Як організувати книжкову виставку і оформити бібліотечний плакат» (лекція та практичні заняття) [3, арк.74-75]. Як бачимо, кожне заняття практично ув'язувалося з ідеологічною функцією книгозбірень.

За розпорядженням Комітету в справах культосвітніх установ при Раді Міністрів УРСР, з метою підготовки працівників для районних дитячих бібліотек, 1950 року було запроваджено учнівство при обласній бібліотеці для дітей та юнацтва в м. Проскурові, в якому взяли участь дві особи. Для учнів складався план навчання, після закінчення курсу вони направлялись на роботу в бібліотеки області, а також на подальше навчання заочно в технікумах [3, арк.45]. 1954 року контингент учнів складався вже з 25 осіб, які для навчання були розподілені по обласних та міських книгозбірнях області. Відповідали за організацію учнівства директори та провідні фахівці книгозбірень, учні отримували стипендію в сумі 360 крб., а керівники навчання - по 50 грн. за кожного учня [11, арк.116-117; 3, арк.31-32]. Наприкінці учні здавали кваліфікаційний мінімум в обласних бібліотеках, для чого там створювали екзаменаційні комісії з історії КПРС, бібліотекознавства, дитячої літератури [4, арк.20-21.]. Використовувалися бібліотеки міста і як навчальна база для проходження практики студентами Кам'янець-Подільського технікуму культурно-освітньої роботи та Кам'янець-Подільського педагогічного училища [4, арк.19-20].

У середині 50-х рр. в Хмельницькому нараховувалося 26 бібліотек з фондом понад 153,6 тис. примірників. Для порівняння, у Кам'янець-Подільському – 40. Але треба взяти до уваги, що в останньому було більше навчальних закладів, у тому числі й педагогічний інститут. Стосовно масових книгозбірень, то їх кількість була однаковою. Помітно різнилася в двох найбільших містах області кількість профспілкових бібліотек. У м. Хмельницькому відбулося їх об'єднання і замість 10-ти залишилося 5, у Кам'янці-Подільському їх кількість збільшилася з 15 у 1953 р. до 22-х у 1958 р. [2, арк.38-39].

У 1957 році в Хмельницькій області нараховувалося 6 (по 3 в обох містах) самостійних масових бібліотек для дорослих із загальним фондом 136,1 тис. документів. Міські книгозбірні Хмельницького та Кам'янця-Подільського обслуговували 13,5 тис. читачів. З 6-ти міських масових бібліотек області читальні зали мали тільки три, видача становила понад 72% (9,3 тис. прим.). Традиційно більше половини загальної видачі - 54,6 % (159, 8 тис. прим.) становила художня література. У міських масових книгозбірнях працювало 18 бібліотекарів, 11-з середньою бібліотечною освітою та стажем роботи від одного року до 5-ти (11). 6 міських бібліотек 1957 року організували 263 виставки та провели 56 заходів - літературних вечорів та читачьких конференцій [5, арк.2-3].

Такий рівень роботи міських бібліотек наприкінці 50-х рр. все ще не відповідав очікуванням влади. Недоліками роботи масових бібліотек м. Хмельницького 1957 р. вважалося недостатнє залучення до бібліотек читачів, особливо - колгоспників (це стосувалося бібліотеки в Гречанах), незадовільна пропаганда сільськогосподарської,

природничої книги, літератури з питань естетичного та атеїстичного виховання. В окремих книгозбірнях фонд і каталог розміщувалися формувалися за старою десятичною системою, планова та облікова роботи знаходилися в занедбаному стані, слабкою була бібліографічна діяльність, шефська допомога сільським і клубним бібліотекам Ружичнянського району, які були закріплені за міськими бібліотеками. Намагаючись покращити бібліотечне обслуговування, міська влада зверталася до Міністерства культури з питань відкриття дитячих відділень в бібліотеках передмість Заріччя і Гречан, створення в районі цукрового заводу бібліотеки для дорослих. Завідувач відділу культосвітніх установ облуправління культури подавав прохання до обласної ради щодо поліпшення умов роботи бібліотек № 1, 4, 5 м. Хмельницького [7, арк. 1-2], аргументуючи, що міська бібліотека для дорослих № 1 знаходилася *«в дуже важких умовах праці. Немає навіть де ставити книжкові стелажі, книги лежать на підлозі, немає де поставити каталог для читачів, немає місця для книжкових вітрин, читального залу, де можна було б проводити масову роботу»* [6, арк. 139].

На початку 1958 р. на основі прийнятих 1957 р. «Правил внутрішнього трудового розпорядку для працівників бібліотек системи Міністерства культури СРСР» з метою удосконалення обслуговування користувачів та зміцнення дисципліни праці було встановлено новий розпорядок дня роботи обласної бібліотеки ім. Островського та бібліотек міста для дорослих: з 11-ої до 20-ої години, обслуговування читачів здійснювалося з 13 до 20-ої години. Бібліотекарі відділів обслуговування повинні були працювати на видачі книг не більше 6-7 годин на день, решту часу займатись внутрішньою і масовою роботою відділу. Вихідний день для бібліотек встановлювався у вівторок. У передсвяткові та вихідні дні бібліотеки закінчували роботу на дві години раніше. У неділю працювали з 11-ої до 17-ої год. [7, арк. 17].

Наприкінці 50-х років важливим напрямком в роботі бібліотек стає краєзнавча діяльність, зокрема створення в кожній бібліотеці картотеки «Вивчай свій край» [7, арк. 28]. Провідну роль у бібліотечному краєзнавстві та інших напрямках бібліотечної роботи відігравали провідні фахівці: зав. абонементом І. Шуприган, обласної бібліотеки ім. Островського, зав. читальним залом П. Н. Ключкова, зав. довідково-бібліографічним відділом Р. Ф. Шпілько, зав. методичним кабінетом А. П. Макарова [7, арк. 212-215].

1959 р. в місті в незадовільному стані знаходилося 13 профспілкових клубів, 7 масових бібліотек. Особливо погано працював клуб села Заріччя, будівля роками не ремонтувалася і знаходилася в аварійному стані. Міськом партії та міськвиконком не змогли забезпечити клубі бібліотеку приміщеннями, не виконали постанову обкому партії від 4 листопада 1959 р. «Про стан і заходи з покращення бібліотечного обслуговування в області», згідно якої міська влада повинна була вирішити питання переміщення бібліотек № 1, 5 і Заріччя в інші приміщення. Тільки одна бібліотека № 5 з великими труднощами почала переїздити в дім цукротресту [9, арк. 51-53].

Були й позитивні результати. З отриманням нового приміщення покращив роботу міський дім культури, де за участі бібліотек міста проводились читацькі конференції, лекції, зустрічі з письменниками тощо [9, арк. 55]. Гарно працював клуб цукрового заводу, де в липні 1959 р. відновлено роботу однієї одну з найстаріших профспілкових бібліотек міста з книжковим фондом 3,7 тис. книг і 300 читачами, яку очолювала Н. В. Чайка. [21, с. 142-144]. У зв'язку із відкриттям цієї книгозбірні міську дитячу книгозбірню № 4 перевели в будинок облбудтресту по вул. Лагерній, 35 [8, арк. 121].

У липні 1959 р. до бібліотек міста приєдналася бібліотека музичного училища, першим бібліотекарем якої стала випускниця Кам'янець-Подільського технікуму підготовки культосвітніх працівників Н. Є. Марчук. Вона в наступні роки зробила багато для розвитку бібліотечної справи в начальних закладах нашого міста [8, арк. 250].

Багато уваги приділялося роботі з населенням, залученню до читацької аудиторії. Бібліотеки для дітей та юнацтва під час новорічних свят проводили конференції по книгах

та усні журнали, ранки казок, новорічні дитячі ранки, свята Букваря, а влітку організовували пересувки в дитячих таборах[9, арк.63].

Запроваджувалися нові методи роботи, зокрема -відкритий доступ читачів до фондів. Переваги цього методу обслуговування читачів розглядалися на бібліотечній секції районної конференції [9, арк.473]. Ще однією інновацією сталостворення в бібліотеках літературно-меморіальних кутків видатних діячів науки і культури [8, арк.179].

Продовжувалась робота з підвищення кваліфікації та розстановки кадрів. Керівники бібліотек підвищували свою кваліфікацію в Київському інституті підвищення кваліфікації керівних кадрів [8, арк.474], інші працівники – на семінарах різної тематики та рівнів, які організовували обласні бібліотеки [8, арк.2, 67-69,356]. Відбувалися зміни і в керівництві міськими книгозбірнями. 1959 р. на посаду зав. бібліотеками для дорослих № 1 і бібліотеки для дітей та юнацтва № 5 призначено відповідно В.О.Паламарчук та Л.І.Вишневську, які багато років працювали на бібліотечній ниві міста [8, арк.476].

Проводились взаємоперевірки районних, міських та сільських бібліотек [8, арк.3], огляд культурно-освітніх закладів, присвячений черговій даті ЛКСМ [8, арк.33-35], соціалістичне змагання за культурно-освітній заклад відмінної роботи[8, арк.172]. Обов'язковим для бібліотекарів міста та області була підготовка з ППО [8, арк.144].

Отже, саме в 50-х роках закладались основи дальшого розвитку бібліотечної справи в регіоні, відбувалося зміцнення матеріальної бази, кадрового потенціалу, формування фондів бібліотек, зміцнення керівництва. Досягненнями цього періоду слід вважати відкриття двох книгозбірень – для дорослих № 1, яка невдовзі стала центральною міською книгозбірнею, та дитячої бібліотеки № 5, яка понад двадцять років виконувала функцію центральної дитячої бібліотеки. Варто відмітити також вагомий роль обласних книгозбірень, їх фахівців у наданні методичної допомоги міським бібліотекам шляхом проведення семінарів та інших заходів, налагодженні та уніфікації бібліотечних технологій, підвищенні кваліфікації кадрового складу бібліотек міста.

Однак і в цей час, навіть після смерті Й. Сталіна, активно проводилася русифікація бібліотечних фондів, вилучення з них літератури з політичних мотивів, ідеологізація бібліотечної, у першу чергу - масової роботи.

Джерела та література:

1. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р-3512 Обласний відділ культосвітніх установ. Оп.1д. Спр.3 Рішення виконкому облради трудящих. 477 арк. 1950-1951 рр.
2. Там само. Спр.64 - Річний звіт про роботу міських, районних та місцевих бібліотек за 1955 р., 609 арк.
3. Там само. Спр.5 Текстові звіти про роботу бібліотек області за 1950 р. 356 арк.
4. Там само. Спр.45 Накази Хмельницького обласного управління культури. 1955 р. 140 арк.
5. Там само. Спр. 114 Зведений річний звіт Управління культури про роботу бібліотек області за 1957 р. 117 арк.
6. Там само. Спр.117 Річний звіт про роботу міських, районних і сільських бібліотек для дорослих за 1957 р. 334 арк.
7. Там само. Спр.141 Накази Хмельницького обласного управління культури, 1958 р. 343 арк.
8. Там само. Спр.185 Накази Хмельницького обласного відділу культури, 1959 р. 482 арк.
9. Там само. Спр.207 Довідка про стан культурно-просвітницької роботи в області і довідки перевірок бібліотек у районах. 1959 р. 555 арк.
10. Там само. Спр.218 Річні звіти про роботу масових бібліотек за 1953 р. 512 арк.
11. Там само. Оп.2. Спр.536 Накази з основної діяльності. 1954 р. 129 арк.
12. Там само. Ф.Р - 6139 Проскурівський міський відділ культосвітніх установ при міськвиконкомі. Оп.1. Спр.3 Річні звіти бібліотек за 1946 р., 40 арк.

13. Бібліотека: формат міста: від історії до сучасності Хмельницької міської централізованої бібліотечної системи/ Хмельницька міська рада, Управління культури і туризму, Хмельницька міська ЦБС; редкол.: О.Б.Василишина [та ін.]; відп. за вип. Т. Козицька. Житомир: Вид.О.О.Євнюк, 2020. 54 с.
14. Дубровина Л.А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л.А. Дубровина, О.С. Онищенко. Київ, 2009. 530 с.
15. Єсюнін С. М. Прогулянка Проскуровом: іст. нариси. Хмельницький, 2008. С.7.
16. Карван С.Л. До історії розвитку бібліотечної справи на Хмельниччині // Хмельницькому - 500: тези наук.-теор. конф. Хмельницький, 1991. С.127- 128.
17. Її. Хмельницька державна обласна універсальна наукова бібліотека ім. М.Островського (до 100-річчя з часу заснування) / С.Л. Карван, Н.М. Синиця // Матеріали Х- ої Подільської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 55-ій річниці Перемоги у Великій Вітчизняній війні. Кам'янець-Подільський, 2000. 559 с.
18. Мілютін М.І. Бібліотеки Хмельниччини в минулому і тепер: короткий іст. нарис./ М.І.Мілютін Хмельницький, 1957. 58 с: фото.
19. Прокопчук В.С. Бібліотеки Хмельниччини: від заснування до наших днів //Освіта, наука і культура на Поділлі: зб.наук.праць./ редкол.: П.Т.Тронько (голова), О.М.Завальнюк (відп.ред.) [та ін.]. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2009. С.3-39.
20. Слободянюк П.Я. Бібліотеки Хмельниччини: тернистий шлях розвитку в системі ідеологічних цінностей (1917-1991 рр.) // Слободянюк П.Я. Україна – моя доля / зб. наук. праць і публікацій, укладач, наук.ред.і автор вступної статті: доктор.пед.наук, професор І.М.Шаробура; відпов. ред.: канд..мистецтвознавства, доцент К.П.Івахова/ П.Я.Слободянюк. – Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2018. 376 с. С.197-205.
21. Хома Г.В. Профспілкові бібліотеки - трудовим колективам// Хмельницькому -500: тези наук.-теорет. конф. Хмельницький, 1991. С.142-144.